

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУКУКИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

6 СОН, 1 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 6, ВЫПУСК 1

LAWYER HERALD

VOLUME 6, ISSUE 1

TOSHKENT-2021

Мундарижа

КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ.
МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ

1. БЕКОВ Ихтиёр Рустамович

СИЁСИЙ ПАРТИЯ ФРАКЦИЯЛАРИНИНГ ҚОНУН ИЖОДКОРЛИГИ
ЖАРАЁНИДАГИ ИШТИРОКИ.....8

2. ЮЛДАШЕВ Джахонгир Хайитович

ҲУҚАРОСИЗЛИККА ДОИР МУНОСАБАТЛАРНИ ТАРТИБГА СОЛУВЧИ МИЛЛИЙ
ҚОНУНЧИЛИК НОРМАЛАРИНИ ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАРГА МУВОФИҚЛАШТИРИШ
МАСАЛАЛАРИ 16

3. МАХМУДОВ Алишер Абдусалимович

ПРОКУРАТУРА ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИНИНГ МУСТАҚИЛЛИГИ – ҚОНУН
УСТУВОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ МУҲИМ ГАРОВИ.....22

ҲУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ.
ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ

4. ХОМИДОВ Элдор Олимович

ДАВЛАТ ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИНИНГ ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИНИ
АМАЛГА ОШИРИШ УСУЛЛАРИ.....28

5. БАРАТОВ Миродил Хомуджонович, КВИТКОВ Ярослав Михайлович

ТАДБИРКОРЛИК ҚОНУН ҲУЖЖАТЛАРИНИ КОДИФИКАЦИЯЛАШ
МАСАЛАЛАРИ ХУСУСИДА АЙРИМ ФИКР-МУЛОҲАЗАЛАР 37

ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ.
КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ

6. АБДУРАСУЛОВА Қумринисо Раимқуловна, ТОШПУЛАТОВ Акром Икромович

МОДДИЙ ВА ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚНИНГ ЎЗАРО АЛОҚАДОРЛИГИ
(ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ ВА ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ МИСОЛИДА) 43

7. САГДУЛЛАЕВ Фатхулла Шукруллаевич

ҲОКИМИЯТ ЁКИ МАНСАБ ВАКОЛАТИ ДОИРАСИДАН ЧЕТГА ЧИҚИШ
ТУШУНЧАСИ ЮЗАСИДАН АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР 51

8. АБДИКАДИРОВ Абдурахман Романович

ТЕРГОВ ҲАРАКАТЛАРИНИ АМАЛГА ОШИРИШДА ИНСОН ҲУҚУҚ ВА
ЭРКИНЛИКЛАРИНИ ТАЪМИНЛАШ.....57

9. ХАЛИЛОВ Акрам Утамуродович

АККРЕДИТАЦИЯДАН ЎТУВЧИ ТАДҚИҚОТ ЛАБОРАТОРИЯЛАРИНИНГ
ҲУЖЖАТЛАР ТИЗИМИ 62

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

10. САТТОРОВ Дилшод Юлдашевич

МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИНИ ХАЛҚАРО-ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ АЙРИМ ЖИҲАТЛАРИ	71
---	----

11. МАҲАМАТОВ Махмуд Махаматаминович

ЕВРОПА ИТТИФОҚИ МЕҲНАТ ҲУҚУҚИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ	78
--	----

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

12. GAFUROVA Nozimakhon, ALMOSOVA Shahnoza

PRACTICAL ASPECTS OF THE CONCEPT OF THE RULE OF LAW	84
---	----

13. АЧИЛОВА Лилия Илхомовна

ТУРИЗМ ВА МЕҲМОНХОНА САНОАТИДА РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ: ҚИЁСИЙ ТАҲЛИ	92
--	----

14. ТОШМАТОВА Висола Икром кизи

ПАНДЕМИЯ COVID 19 И ЕЕ МЕРЫ В РАЗНЫХ СТРАНАХ МИРА	99
---	----

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

САГДУЛЛАЕВ Фатхулла Шукруллаевич

Тошкент давлат юридик университети мустақил изланувчиси

E-mail: sagdullayev87@internet.ru

ҲОКИМИЯТ ЁКИ МАНСАБ ВАКОЛАТИ ДОИРАСИДАН ЧЕТГА ЧИҚИШ ТУШУНЧАСИ ЮЗАСИДАН АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР

For citation (иктибос келтириш учун, для цитирования): САГДУЛЛАЕВ Ф.Ш. ҲОКИМИЯТ ЁКИ МАНСАБ ВАКОЛАТИ ДОИРАСИДАН ЧЕТГА ЧИҚИШ ТУШУНЧАСИ ЮЗАСИДАН АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 6 (2021) Б. 51-56.

6 (2021) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2021-6-7>

АННОТАЦИЯ

Мақолада Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 206-моддасида жавобгарлик белгиланган ҳокимият ёки мансаб ваколати доирасидан четга чиқишга доир масалалар илмий-назарий жиҳатдан таҳлил қилинган. Бунда мазкур жиноятнинг таркибий элементлари, унинг ўзига хос жиҳатлари миллий ва хорижий олимлар фикрлари ҳамда қонунчилик таҳлили асосида ёритилган.

Таҳлил қилинган масалада миллий қонунчиликни ривожлантириш бўйича таклифлар илгари сурилган.

Калит сўзлар: давлат органи, ваколат, ҳокимият ваколати, мансаб ваколати, объектив томон, зарар, мансабдор шахс.

САГДУЛЛАЕВ Фатхулла Шукруллаевич

Самостоятельный соискатель

Ташкентского государственного юридического университета

E-mail: sagdullayev87@internet.ru

ОТДЕЛЬНЫЕ МНЕНИЯ ОТНОСИТЕЛЬНО ПОНЯТИЯ ПРЕВЫШЕНИЯ ВЛАСТИ ИЛИ ДОЛЖНОСТНЫХ ПОЛНОМОЧИЙ

АННОТАЦИЯ

В статье дается научно-теоретический анализ касательно превышения власти или должностных полномочий, который определен статьей 206 Уголовного кодекса Республики Узбекистан. При этом составы данного преступления, его особенности освещаются на основе взглядов отечественных и зарубежных ученых, а также анализа законодательства. В анализируемом вопросе выдвинуты предложения по развитию национального законодательства.

Ключевые слова: государственный орган, полномочия, полномочия власти, должностные полномочия, объективная сторона, ущерб, должностное лицо.

SAGDULLAEV Fatkhulla

Independent researcher of Tashkent State University of Law

E-mail: sagdullayev87@internet.ru

ANNOTATION

The article provides a scientific and theoretical analysis of some aspects of abuse of power or official authority, which is defined by Article 206 of the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan. At the same time, the composition of the crime, its features are revealed based on the opinions of domestic and foreign scientists, as well as the analysis of legislation. In the analyzed issue, proposals were put forward for the development of national legislation.

Keywords: state body, powers, powers of power, official powers, objective side, damage, official.

Ҳокимият ёки мансаб ваколати доирасидан четга чиқиш мансабдорлик жиноятларининг кўп сонли турларидан бири ҳисобланади. Ҳокимият ёки мансаб ваколати доирасидан четга чиқиш тушунчасининг мазмунига қонунда кенг таъриф берилмагани мазкур тушунча илмий [1], [2], [3] ва илмий-амалий адабиётларда [2, Б.915-917] кенг урғу берилишига туртки бўлган.

ЖКнинг 206-моддасида ҳокимият ёки мансаб ваколати доирасидан четга чиқиш давлат органи, давлат иштирокидаги ташкилот ёки фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи мансабдор шахсининг ўзига қонун билан берилган ваколатлар доирасидан четга чиқадиган ҳаракатларни қасддан содир этиши натижасида фуқароларнинг ҳуқуқларига ёки қонун билан қўриқланадиган манфаатларига ёхуд давлат ёки жамоат манфаатларига кўп миқдорда зарар ёхуд жиддий зиён етказилиши сифатида таърифланган. Тизимлаштирилишига кўра, мазкур модда ЖКнинг “Бошқарув тартибига қарши жиноятлар” деб номланган XV бобига жойлаштирилган.

Ҳокимият ёки мансаб ваколати доирасидан четга чиқиш тушунчаси мазмунини ўрганар эканмиз, энг аввало, унинг таркибий элементларини тавсифлаш учун ишлатилган тушунчалар – “ваколат”, “ҳокимият ваколати” ва “мансаб ваколати” атамаларининг мазмунига қисқача тўхталиб ўтамиз.

Замонавий ҳуқуқшунослик фанида “ваколат” тушунчасини таҳлил қилишга етарли эътибор қаратилмаган. Жиноят ҳуқуқи соҳаси мутахассислари, одатда, бу атамани мустақил тадқиқот объекти сифатида ажратмасдан, фақат муайян жиноятларнинг ўзига хос белгиларини таҳлил қилиш жараёнида кўриб чиқадилар. Фикримизча, бундай амалиёт етарлича самарали эмас, чунки айнан мазкур тушунча хизмат ва мансаб билан боғлиқ барча жиноятлар тизимининг негизини ташкил этади. Ушбу тушунчани батафсил таҳлил қилиш учун, аввало, “ваколат” атамасини тўғри анлаш, қандай ваколатлар мавжудлигини аниқлаш керак.

Таъкидлаш лозимки, ваколатлар тушунчаси юриспруденциянинг турли тармоқларида турлича талқин қилинган. Изоҳли луғатларда ёритилишича, “ваколат” сўзи араб тилидан олинган бўлиб, “ҳуқуқдорлик” деган маънони беради [3, Б.437]. Конституциявий-ҳуқуқий жиҳатдан ёндашсак, ваколат – давлат органи, маҳаллий давлат ҳокимияти органи, мансабдор шахснинг, ижтимоий муносабатнинг бошқа иштирокчиларининг норматив-ҳуқуқий ҳужжатда белгиланган ҳуқуқ ва мажбуриятлари ҳисобланади [4, Б.78].

Умумий маънода ваколат тушунчасига бировга расман берилган муайян фаолиятни амалга ошириш ҳуқуқи деб таъриф бериш мумкин. Мазкур таъриф ваколат умумий ҳуқуқ эмас, балки расман берилган ҳуқуқ деган дастлабки хулосага келишимизга имкон беради.

Ижтимоий фанларда ваколат белгиланган тартибда тан олинган қонуний таъсир воситаларидан фойдаланиш орқали субъектнинг одамлар хулқ-атвори ва бошқа муассасалар фаолиятига таъсир кўрсатиш ҳуқуқи, деб таърифланади. Ваколатлар қонунларда, урф-одатларда ва тартибга солишнинг бошқа шаклларида белгиланган рухсат этилган ҳаракатлар мажмуи сифатида эътироф этилади [5, Б.396].

Умумий ҳуқуқ назариясида қонуний таъсир воситаларидан фойдаланиш орқали одамларнинг хулқ-атвори ва бошқа муассасалар фаолиятига таъсир кўрсатиш ҳуқуқи ҳисобланган ҳолда ваколат давлат органи мансабдор шахсининг иммунитетини сифатида эътироф этилади [6, Б.337]. Бунинг натижасида барча давлат органлари ёки мансабдор

шахсларга давлатга юклатилган функцияларни бажариш учун тегишли ваколатлар берилади. Ваколатлар давлат органларига юклатилган вазифаларнинг бажарилишига кўмаклашади. Давлат органлари ва мансабдор шахслар учун улар ҳуқуқий мақомининг ажралмас қисми ҳисобланади, чунки ҳуқуқий мақом муайян субъектнинг ўрнини белгилаб беради, муайян ҳолатда амал қилувчи ҳуқуқ ва мажбуриятлар мажмуини акс эттиради. Таъкидлаш лозимки, ҳар қандай жисмоний ёки юридик шахснинг ҳуқуқий мақоми ҳуқуқий муносабатлар субъектининг ажралмас қисми сифатида уларнинг ҳуқуқ нормаларида мустаҳкамланган ҳуқуқ ва мажбуриятлари мажмуи ҳисобланади. Шундай қилиб, ваколатлар давлат органлари ва мансабдор шахслар ҳуқуқий мақомининг бир қисми ҳисобланади.

Фуқаролик ҳуқуқида ваколат тушунчаси кенгроқ ёритилган ва алоҳида “вакиллик институти” жорий қилинган. Унга кўра, ишончномага, қонунга, суд қарорига ёки вакил қилинган давлат органининг ҳужжатиغا асосланган ваколат билан бир шахс (вакил) томонидан бошқа шахс (ваколат берувчи) номидан тузилган битим ваколат берувчига нисбатан фуқаролик ҳуқуқ ва мажбуриятларини бевосита вужудга келтиради, ўзгартиради ва бекор қилади (Фуқаролик кодексининг 129-моддаси).

Шундай қилиб, биз юқоридаги таърифлар орқали ваколат, энг аввало, ҳуқуқ эканлигини кузатамиз. Ўз навбатида, бу ҳуқуқ нафақат қонунга асосланган бўлиб, балки қонунда белгиланган тартибда ҳам амалга оширилади.

Жинойят ҳуқуқининг мантиғига кўра, ваколатларнинг икки турини ажратиш мумкин:

1) хусусий муносабатлар соҳасида амалга ошириладиган ваколатлар;

2) оммавий муносабатлар соҳасида амалга ошириладиган ваколатлар – расмий ваколатлар.

Юқорида таъкидланганидек, ваколат субъектив ҳуқуқнинг бир тури ҳисобланади: бу ҳолда у ҳеч қандай мажбурият юкини назарда тутмайди. Лекин давлат органи ёки мансабдор шахснинг иммунитет хусусияти уларда шунчаки оддий ваколат эмас, балки оддий ваколатдан фарқ қилувчи расмий ваколат мавжуд бўлишини таъкидлаш зарур.

Мансаб – бу, биринчи навбатда, расмий вазифалардир, уни бажаришда расмий мақсадларга эришиш учун расмий ҳаракатлар, яъни уни тузган шахснинг манфаатлари учун ҳаракатлар амалга оширилиши керак. Мансаб ваколатлари хавфсизлик хусусиятига эга бўлиб, уларнинг кўлами ходимнинг ўз вазифаларини бажариши учун зарур шарт-шароитларни яратишга мўлжалланган [7, Б.209]. Бу қоида, айниқса, маъмурий-ҳуқуқий ва жиноий-ҳуқуқий муносабатларда намоён бўлади, бу ерда давлат органлари ва мансабдор шахсларнинг субъектив ҳуқуқи нафақат қарама-қарши томондан мажбуриятни ўз зиммасига олиши мумкин, балки уни амалга оширувчи ўзи учун мажбуриятга айлантириш хусусиятига ҳам ега. Шундай қилиб, ваколатларнинг ўзига хослиги шундаки, давлат органи ёки мансабдор шахснинг ҳуқуқи айни пайтда унинг бурчидир. Шу муносабат билан расмий ваколатларнинг мазмунини энг тўлиқ акс эттирувчи уларни мансабдор шахсга тақдим этиладиган ҳуқуқ ва мажбуриятларнинг қатъий белгиланган рўйхати ҳамда уларни амалга ошириш усуллари деб белгилашдир.

Жинойят ҳуқуқи назариясида ҳам расмий ваколатларнинг чегаралари ва уларни аниқлаш усуллари бўйича ягона ёндашув мавжуд эмас. Аксарият олимлар ваколатлар фақат қонун билан берилиши мумкинлигини таъкидлайдилар. Бошқа нуқтаи назарга кўра, расмий ваколатлар нафақат қонунда, балки қонуности ҳужжатларида, шунингдек, идоравий йўриқномаларда, буйруқларда ва бошқаларда ҳам кўрсатилиши мумкин.

Биз иккинчи нуқтаи назарни тўғри деб ҳисоблаймиз. Чунки, қонунларда мансабдор шахсларнинг умумий ваколатлари белгиланиши, бошқа қонуности ҳужжатларда эса, унинг муайян муносабатдаги махсус ваколатлари назарда тутилиши мумкин. Амалда миллий қонунчиликда мансабдор шахсларнинг ваколатлари масаласи айнан шундай ҳал қилинган. Аммо ҳар қандай ҳолатда ҳам мансабдор шахсга бериладиган ваколат қонунларга асосланиши, қонун билан белгиланган чегара доирасида бўлиши шарт. Чунки, мансабдор шахсларнинг ваколатларини меъёрий жиҳатдан мустаҳкамлаш, бир томондан, вақтинчалик характерга эга бўлса-да, бошқа томондан, мансабдор шахсларнинг ўзбошимчаликларини олдини олишга имкон беради.

Юқорида айтилганларнинг барчаси бизга расмий ваколатларнинг қуйидаги ўзига хос хусусиятларини ажратиб кўрсатиш имконини беради.

Биринчидан, расмий ваколатлар нафақат ҳуқуқ, балки мажбуриятдир, чунки мансабдор шахснинг ўз ҳуқуқидан фойдаланиши бир вақтнинг ўзида унинг бурчидир.

Иккинчидан, ваколатлар фақат қонун устуворлигида кўзда тутилган юридик факт асосида амалга оширилиши мумкин, бу эса амалга ошириладиган ваколатларнинг мазмунини белгилайди. Ҳуқуқий асос бўлмаса, мансабдор шахс ҳуқуқий муносабатларга кира олмайди ва шунинг учун ўз ваколатларини амалга ошира олмайди.

Учинчидан, мансабдор шахснинг ҳуқуқий муносабатларга киришига асос бўлган юридик факт ҳам ваколатларни амалга ошириш чегараларини белгилайди. Мансабдор шахс иштирок этадиган ҳуқуқий муносабатларнинг хилма-хиллиги ва бунинг натижасида вужудга келадиган юридик фактларнинг хилма-хиллиги билан боғлиқ ҳолда, айтиш керакки, расмий ваколатларнинг чегаралари ҳеч қандай турғун тушунча эмас.

Тўртинчидан, юридик факт нафақат расмий ваколатларнинг мазмуни ва чегараларини, балки уларни амалга ошириш шаклини ҳам белгилайди.

Мансабдор шахснинг ғайриқонуний ҳаракатлари ва унинг ваколатлари ўртасидаги алоқа тўғрисидаги масала таҳлилига ўтар эканмиз, энг аввало, шуни қайд этиб ўтишни истар эдикки, махсус адабиётларда ваколатлар деганда “1) мансабдор шахсга бериладиган ҳуқуқлар ва бурчлар, шунингдек уларни амалга ошириш усуллари аниқ белгиланган рўйхати; 2) мансабдор шахсга, мансабдор шахслар гуруҳига тегишли ваколатларга эга бўлган органлар томонидан берилган аниқ топшириқлар” тушунилади [8, 519-510]. Конституция ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга мувофиқ муайян орган ёки мансабдор шахсга берилган ваколатлар мажмуи компетенцияни ташкил қилади. Мансабдор шахс ўзига берилган ваколатлар доирасида, яъни қонунга, аниқ белгиланган ҳуқуқлар ва бурчларга мувофиқ иш кўриши шарт. Мансаб вазибалари мансабдор шахснинг ваколатлари доирасини белгилайди ва лавозим доирасида ҳуқуқларни шакллантириш манбаи бўлиб хизмат қилади [9, 94]. Шахсга аниқ ваколатлар юклатилишига асос бўлган лавозим “ҳуқуқлар ва бурчларнинг барқарор мажмуи”ни, “ташкилот ишининг бир қисмини бажариши лозим бўлган бир инсон учун белгиланган ҳуқуқий кўрсатма”ни ўзида ифода қилади [10, Б.14].

1959 йилги ЎзССР ЖКнинг 149 ва 150-моддаларида қонун чиқарувчи ҳар хил тушунчалар – “хизмат мансаби” (149-модда) ва “хизмат ваколоти” (150-модда) ни ишлатган эди [11, Б.312-322]. Ушбу давр жиноят ҳуқуқида “хизмат мансабидан фойдаланиш” тушунчаси тор [12, Б.26] ва кенг [13, Б.48], [13, Б.43], маъноларда талқин қилинган эди. Таҳлил қилинаётган жиноятга нисбатан табақалаштирилган ёндашувни қўллашни таклиф қилар экан, Б.В.Здравомислов жазони оғирлаштирувчи ҳолатларда ҳокимият ёки хизмат ваколотида ташқарига чиқиш ўзининг дастлабки босқичида айбдор шахснинг мансаб ваколоти доирасига таянишини, бироқ кейинчалик шахс ушбу доирадан ташқаридаги ижтимоий ҳавфли ҳаракатларни содир этишини таъкидлаган эди [13, Б.16-17]. А.В.Галахова: “ҳокимият ваколотида ташқарига чиқишда ҳаракатлар хусусияти ҳар доим жиноий ҳисобланади ва улар ҳеч қачон “хизмат бўйича ҳаракатлар” доирасида содир этилиши мумкин эмас” [15, Б.18], деганида ҳам, бизнингча, тўла ҳақ эди.

1994 йилги ЖКда хизмат мансаби тушунчасининг тор талқини мансабдор шахс ўз ваколатларидан фойдаланишига тўғридан-тўғри ишора қилиш йўли билан келтирилган.

Энди таҳлилимишни “ҳокимият ваколоти” атамаси таҳлили билан давом эттирсак. Этимологик жиҳатдан “ҳокимият” сўзи “бошқариш, амр этиш ва ўз ҳукмини ўтказиш ҳуқуқи ва имконияти” деган маънони англатади [16, Б.135]. Бошқарув фаолияти нуқтаи назаридан ҳокимият деганда, маълум бир воситалар – ирода, нуфуз, ҳуқуқ, мажбурлов, сиёсий ҳукмронлик, давлат органлари тизими орқали инсонлар фаолиятига, ҳуқуқ-атворига таъсир этиш қобилияти ва имконияти тушунилади [17, Б. 212].

Миллий қонунчиликда “ҳокимият” тушунчасига аниқ таъриф берилмаган. Айни вақтда “ҳокимият” ибораси айрим қонунчиликда, биринчи навбатда Ўзбекистон Республикаси Конституциясида қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимияти тармоғи органларига нисбатан қўлланилган. Шунингдек, айрим қонун ҳужжатларидаги матн ва таърифдан келиб

чиқиб ҳокимият тушунчасининг мазмунини аниқлаш мумкин [18,].

Жиноят қонунчилиги моҳиятидан келиб чиқилса, ҳокимият деганда, нафақат давлат ҳокимияти, балки мулкчилик шаклидан қатъи назар корхона, муассаса ва ташкилотларда локал ҳужжат (устав, ички меҳнат тартиб-қоидалари ва ҳоказо)ларга мувофиқ тарзда белгиланган бўйсунуш тартиби, бошқарув ва раҳбарлик ҳам тушунилади [19, Б. 496].

Ҳокимият ваколатлари давлат номидан юридик жиҳатдан мажбурий ҳисобланган норматив ва индивидуал ҳужжатларни қабул қилишда, турли чоралар, шу жумладан, давлат мажбурият чораларини қўриш йўли билан мазкур ҳужжатларнинг талаблари бажарилишини таъминлаш ва уларни ҳимоя қилишда ифодаланади [20, Б.129].

Ҳокимият ёки мансаб ваколати доирасидан четга чиқиш ва жиноят қонунчилигининг бошқарув тартибига қарши бошқа жиноятларнинг (пора бериш (211-модда)дан ташқари) хусусияти шу билан белгиланадики, улар “давлат ва муниципал органлар тизимининг ичида мазкур органларнинг ходимлари томонидан содир этилади” [21, Б.12].

Таҳлилларга асосан “ҳокимият ёки мансаб ваколати” атамасига қуйидагича таъриф бериш таклиф этилади:

Ҳокимият ёки мансаб ваколати – бу мансабдор шахснинг ҳокимият ёки мансаб вазифаларини бажариши, ташкилий фаолиятни амалга ошириш учун қонунчилик ҳужжатлари асосида унга берилган ҳуқуқлар ва мажбуриятлар, шунингдек, уларни амалга ошириш учун қонучилик ҳужжатлари билан қатъий белгиланган маъмурий функциялар доираси.

Шу билан бирга, расмий ваколатларнинг махсус белгиларининг мазмуни бизга мансаб ваколатларидан четга чиқишнинг икки турини ажратишга имкон беради:

1) ҳуқуқ ва мажбуриятларни амалга ошириш асосларини (моддий асосни) бузиш орқали мансаб ваколатидан четга чиқиш;

2) амалга оширишнинг процессуал шаклини (процессуал асос) бузган ҳолда мансаб ваколатидан четга чиқиш.

ЖК 206-моддаси биринчи қисмининг диспозициясида ҳокимият ёки мансаб ваколати доирасидан четга чиқишнинг умумий шакллари ҳам, махсус шакллари ҳам айтиб қўйилмаган. Айни пайтда, бундай шаклларнинг намунавий рўйхати СССР Олий суди Пленумининг “Ҳокимият ёки хизмат ваколати доирасидан четга чиқиш тўғрисидаги ишлар бўйича суд амалиёти ҳақида”ги 1990 йил 30 мартдаги 4-сон қарорининг 11-бандида келтирилган эди: а) бошқа мансабдор шахснинг ваколатларига кирувчи ҳаракатлар; б) мансабдор шахс томонидан фақат қонунда ёки қонун ости ҳужжатида кўрсатилган алоҳида ҳолатлар мавжуд бўлганда содир этилиши мумкин бўлган ҳаракатлар; в) ҳеч ким ва ҳеч қачон содир этишга ҳақли бўлмаган ҳаракатлар [22, Б.15].

Илмий тадқиқотларда баъзан ҳокимият ёки мансаб ваколати доирасидан четга чиқиш ҳаракатларининг анча муфассал таснифи келтирилади. Масалан, А.В.Галахова бажариш мазкур идоранинг бошқа мансабдор шахси ваколатлари доирасига кирувчи ҳаракатлар ва бажариш бошқа идоранинг бошқа мансабдор шахси ваколатлари доирасига кирувчи ҳаракатларни фарқлашни таклиф қилади [23, Б.305]. Проф. В.Ф.Кириченко ҳокимият ёки мансаб ваколати доирасидан четга чиқишнинг алоҳида шакли – фақат коллегиял тарзда бажарилиши мумкин бўлган ҳаракатларни ажратишни биринчилардан бўлиб таклиф қилган эди [24, Б.46].

Биз ўрганган жиноят ишлари материалларининг таҳлили мазкур таснифга ҳокимият ёки мансаб ваколати доирасидан четга чиқиш жиноятини ҳосил қилувчи ҳаракатларнинг яна бир гуруҳини – мансабдор шахснинг тижорат ташкилотида бошқарув функцияларини бажарувчи шахс ваколатларига кирувчи ҳаракатларни бажаришини қўшимча қилиш лозимлигини кўрсатади. Масалан, унитар корхона таъсис этган давлат ҳокимияти органининг бошлиғи мазкур корхона мол-мулкни бошқа тижорат ташкилотига топшириш тўғрисидаги шартномани корхона раҳбарининг ўрнига имзолаб, ўз ваколатлари доирасидан четга чиқиши натижасида корхона банкрот бўлиши.

ЖК 206-моддасининг биринчи қисмида назарда тутилган жиноят таркибининг барча белгилари мавжуд бўлиши учун мансабдор шахснинг ҳаракатлари фуқароларнинг ҳуқуқлари ёки қонун билан қўриқланадиган манфаатларига ёхуд давлат ёки жамоат манфаатларига кўп миқдорда зарар ёки жиддий зиён етказилишига сабаб бўлиши лозим.

Юқоридаги таҳлилдан келиб чиқиб ҳамда амалдаги қонун таҳририга асосланган ҳолда ҳокимият ёки мансаб ваколати доирасидан четга чиқиш жиноятига қуйидагича таъриф бериш мумкин:

Ҳокимият ёки мансаб ваколати доирасидан четга чиқиш деганда, мансабдор шахсинг ўзининг ҳокимият ёки мансаб ваколатлари доирасига кирмаган ҳаракатларни содир этиши орқали ҳуқуқ ва мажбуриятларни амалга ошириш асосларини ҳамда ушбу уларни процессуал шаклини белгиловчи моддий ва процессуал ҳуқуқ нормаларини бузиши тушунилади.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Квициния А.К. Проблемы ответственности за должностные преступления: Автореф. дисс. ...докт. юрид. наук. – Харьков, 1990
2. Комментарий к Уголовному кодексу РФ с постатейными материалами и судебной практикой. / Под общ. ред. С.И.Никулина. – М.: Менеджер, 2000.
3. Ўзбек тилининг изоҳли лугати: 80 000 дан ортиқ сўз ва сўз бирикмаси. Ж. 1. А–Д. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2006.
4. Конституциявий ҳуқуқ. Энциклопедик лугат. / Б. Мустафоев, Э.Халилов, М.Абдусаломов ва бошқ. / Масъул муҳаррир: Б.Мустафоев. – Тошкент: Ўзбекистон, 2006..
5. Современный словарь по политологии. / Под ред. В.А. Мельника. – Минск, 2004..
6. Хропанюк В.Н. Теория государства и права: Хрестоматия. – М., 1998. –7. Бахрах Д.Н. Административное право России: Учебник для вузов. – М., 2000.
8. Государственная служба. Учебник / Под ред. В.Г.Игнатова. – М., 2004. –
9. Полный курс уголовного права / Под ред. А.И.Коробеева. Т. V. – СПб., 2008. .
10. Бахрах Д.Н. Государственная служба России: Учебное пособие. – М., 2007.
11. Ўзбекистон ССР Жиноят кодексига шарҳлар. – Тошкент: Ўзбекистон, 1988.
12. Кириченко В. Некоторые вопросы ответственности за злоупотребление властью или служебным положением. // Советская юстиция. – 1965. – №4.
13. Здравомыслов Б.В. Должностные преступления. Понятие и квалификация. – М., 1975.
14. Светлов А.Я. Ответственность за должностные преступления. – Киев, 1978.
15. Галахова А.В. Превышение власти и служебных полномочий. Вопросы уголовно-правовой квалификации. – М.: Юрид. лит., 1978.
16. Большой толковый словарь русского языка / Гл. ред. С.А.Кузнецов. – СПб., 2000.
17. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. А.М.Прохоров. 2-е изд., переработанное и дополненное. – М., 1998.
18. Ўзбекистон Республикасининг 1993 йил 2 сентябрдаги “Маҳаллий давлат ҳокимияти тўғрисида”ги Қонуни, 1-модда. // www.lex.uz/docs/112170
19. Рустамбоев М.Х. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига шарҳлар. Махсус қисм. – Тошкент: ILM ZIYO, 2006. .
20. Юридический энциклопедический словарь / М.О.Буянова (и др.); отв. ред. М.Н.Марченко. – М., 2006
21. Корчагин А.Г. Сравнительное исследование коррупционных и служебных преступлений. – Владивосток, 2001.
22. Бюллетень Верховного суда СССР. 1990. №3.
23. Галахова А.В. Превышение должностных полномочий // Уголовное право. Особенная часть. Под ред. Л.Д.Гаухмана и С.В.Максимова. – М.: Форум, 2003.
24. Курс советского уголовного права. Часть Особенная. Т. VI. – М.: Наука, 1971.
25. Изосимов С.В. Преступления против интересов службы в коммерческих и иных организациях (уголовно-правовой анализ): Автореф. дисс. ...канд. юрид. наук. – СПб., 1997;
26. Берестов В.П. Превышение полномочий должностными лицами в Вооруженных Силах, войсках и других воинских формированиях (уголовно-правовая и криминологическая характеристика): Автореф. дисс. ...канд. юрид. наук. – Ростов-на-Дону, 2003.